

Мамчур Євген Анатолійович,
аспірант кафедри загальної педагогіки,
педагогіки вищої школи та управління
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Анотація. У статті проаналізовано методологічні засади формування ціннісних орієнтацій як передумови зростання професіоналізму майбутнього вчителя. За таких умов ієрархію цінностей у формуванні сучасної свідомості майбутнього вчителя автор розглядає в контексті задоволення професійних потреб, усвідомлення ним загальнолюдських ідеалів і цінностей педагогічної діяльності, формування в нього аксіологічної культури, природа якої лежить у площині набутих людиною знань, вмінь, навичок та досвіду (життєвого і професійного). У такому ключі досліджено структуру ціннісних орієнтацій, розкрито специфіку їх формування у підготовці майбутніх учителів, визначено найбільш значущі професійно-ціннісні орієнтації у контексті інтеграції до європейського освітнього простору.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, підготовка майбутніх учителів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вища школа сьогодні в Україні перебуває у процесі модернізації, який спрямований на входження в європейський освітній простір. При цьому важливою складовою залишається збереження національних традицій вищої освіти, спрямовану на підготовку фахівців міжнародного рівня, здатних до ствердження і

збагачення загальнолюдських цінностей. Особливого значення сьогодні набуває проблема формування професійно-ціннісних орієнтацій громадянина України.

Питання професійних цінностей молоді в сучасних умовах надзвичайно значуща, насамперед, у зв'язку із зростаючими вимогами до формування активної творчої особистості, здатної знайти своє місце в житті, самовизначитися та реалізувати себе, а також у зв'язку з необхідністю визначення духовного потенціалу молодого покоління, чії цінності багато в чому є відображенням цінностей суспільства. Тому дана проблема викликає особливий інтерес у соціологів, філософів, психологів і педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У сучасній педагогічній науці проблема формування системи цінностей майбутнього вчителя актуалізується при вирішенні ряду питань: гуманізації навчально-виховного процесу в закладах освіти (С. Гончаренко, І. Смолюк, Р. Скульський, Г. Шевченко та інші); формування особистості вчителя, його професійно-педагогічної культури (І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Мороз, М. Нікандров, В. Сластьонін та інші).

Вчені доводять, що саме гуманні, ціннісні аспекти є визначальними для світового розвитку, навіть, для збереження людського світу. Саме тому, основою сучасного педагогічного процесу має бути Людина, як найвища цінність, а зміст освіти необхідно спрямувати на розвиток ціннісного світоглядного ставлення особистості до соціального і природного оточуючого світу самої себе.

Важливим питанням залишається у полі зору формування професійних цінностей студентів у дослідженнях вчених В. Андрущенко, О. Белих, Л. Губерського, М. Михальченка, В. Кременя, О. Олексюка, М. Окса, О. Семашко, І. Соколової, Б. Нагорного, С. Шашенко, Г. Шевченко, Л. Хомича та інші.

Дослідники зазначають, що проблеми, пов'язані з людськими цінностями, займають одне з провідних місць у дослідженні соціальної детермінації людської поведінки, її саморегуляції та прогнозування. Адже формування професійних цінностей сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, формуванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху, особливо на етапі становлення професійно-трудової діяльності в юнацькому віці. Саме завдяки цінностям особистість відчуває себе цілісно в оточуючому її світі [7].

Формулювання цілей статті. Ми ставимо за мету дослідити сутність поняття «цінності», «ціннісні орієнтації», розкрити специфіку їх формування у підготовці майбутніх учителів, визначити найбільш значущі професійно-ціннісні орієнтації у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цінності – термін, започаткований Арістотелем, був введений у філософський обіг у 60-х роках XIX ст. німецькими неокантіанцями В. Віндельбандом та Г. Ріккертом. Цінності вивчає «аксіологія», або теорія цінностей (грец. ахіа – цінність і логос – вчення), введена на поч. XX ст. Оскільки цінність розглядається багатьма науками, ціннісні феномени можуть розглядатися на різних рівнях абстракції. Цінність можна тлумачити як понятійну конструкцію, що належить до системи різного рівня абстракції особистісної, соціальної, культурної, біологічної. Цінності є невід'ємною частиною відносин людини зі світом, в якому протікає його життєдіяльність і пізнання.

Таким чином, цінності – властивості буття, які створює людина або які мають певне ставлення до неї. У теорії цінностей категорія «цінностей» виступає як залежна від історичного розвитку, соціальних умов, суспільних відносин, діалектики абсолютного й відносного, об'єктивного й суб'єктивного.

У педагогіці дослідженні проблеми цінностей здійснюються в єдності з іншими важливими напрямками навчання та виховання: в системі громадського, національного, морального, естетичного і трудового виховання, родинного виховання. Важливими особливостями формування цінностей у різні вікові періоди життя людини – підлітків і старшокласників, студентів .

Виховання на основі засвоєння певних цінностей – головний напрям у формуванні особистості, її духовного світу та духовної культури у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях.

В процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті формуються ціннісні орієнтації. Ціннісні орієнтації – (фр. orientation – установка) – відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність у наданні переваги певним цінностям у різних життєвих ситуаціях, спосіб розрізнення особистісних явищ і об'єктів за рівнем їхньої значущості для людини.

З. Карпенко у праці «Аксіопсихологія особистості» ціннісні орієнтації розглядає, як важливі елементи структури особистості. Це внутрішній компонент свідомості та самосвідомості людини. Як і цінності, вони відіграють дуже активну роль у визначенні спрямованості моральної діяльності особистості [3, с.].

Ціннісні орієнтації є досить стійкою системою, основними її детермінантами виступають матеріальні умови життєдіяльності, рівень загальної культури, переконання, нахили здатності, здібності людини, особистісні смисли, моральні принципи, система цінностей особистості, суспільства чи якоїсь окремої референтної групи. Вони формуються у процесі соціалізації, виконання соціальних ролей, засвоєння системи суспільних вартостей цінностей. Розвинуті ціннісні орієнтації особистості – показник її зрілості та сформованості, нерозвиненість ціннісних

орієнтацій – ознака інфантилізму. Ціннісні орієнтації істотно впливають на стиль мислення, спосіб життя, перебіг емоційних процесів.

Потреба реалізувати себе в професійній сфері сьогодні виступає як природне право громадянина, особистості в соціумі. Утверджуючись у свідомості людей, ціннісні орієнтації стають їх провідним мотивом життєдіяльності. У професійних ціннісних орієнтаціях педагога такою цінністю є конкретна професія. В. Киричок, зазначає, що педагогічні цінності виступають як відносно стійкі орієнтири, за якими педагоги співвідносять своє життя і педагогічну діяльність [4, с.].

У цьому контексті актуальним є питання формування професійних цінностей майбутніх учителів. На нашу думку, система цінностей і якостей особистості розвивається й виявляється через її власне ставлення: до держави і суспільства, до себе, до людей, природи, праці, мистецтва. Такий комплексний підхід має реалізовуватися у змісті навчання і виховання, у викладанні усіх дисциплін вищого навчального закладу. Як зазначають педагоги (І. Бех, І. Зязюн) особливу увагу, при цьому, слід приділяти формуванню базової культури, в якій здійснюється навчально-виховний процес. Через призму загальної культури майбутній професійно-педагогічні цінності, творчий потенціал і особистісні якості.

В. Кремень зазначає, українське суспільство сьогодні потребує пошуку нових знань, стереотипів мислення на засадах національної історико-культурної спадщини. Національна ідея найістотніша яка закладена у мрії мати свою самостійну державу та її щасливе процвітання, демократичне суспільство з національною культурою, освітою, системою навчання і виховання. Ця обставина актуалізує проблему формування національних цінностей [6].

Система цінностей майбутнього педагога має формуватися у навчально-виховному процесі комплексно через наскрізні цивілізаційні цінності, які є невід'ємною складовою цілісної особистості, серед яких Л. Хомич виділяє загальнолюдські, національні, громадянські, сімейні,

особистісні, валеологічно-екологічні цінності [1, с. 17]. Такий підхід у підготовці майбутніх учителів створює сприятливі умови для розвитку особистості педагога, його загальнокультурного розвитку, а також системи загальнолюдських цінностей.

Відповідно студентів повинна бути притаманна система професійних цінностей, які визначатимуть його особистісне ставлення до професії, відображатимуть змістову сторону, основу професійної діяльності, її цілі, а засоби регулюватимуть поведінку у професійній діяльності.

Нам імпонують погляди сучасної дослідниці І. Соколової, яка науково обґрунтувала п'ять аксіологічних домінант професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі, а саме:

I – інтеграція аксіологічного знання у зміст професійної підготовки майбутнього вчителя;

II – перехід цінностей у ціннісні орієнтації, що є свідченням об'єктивної особистості майбутнього вчителя;

III – усвідомлення майбутніми учителями цінностей – норм правил поведінки (соціальних норм);

IV – набуття майбутнім учителем професійного досвіду, розвиток ціннісних орієнтацій щодо педагогічної діяльності;

V – спрямованість і результат професійної підготовки – сформована система цінностей і сформовані ціннісні орієнтації [8, с.].

Визначені І. Соколовою аксіологічні домінанти мають вектор практичної спрямованості на професійну підготовку майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі за умови, коли цілі, зміст і освітні технології підвладні аксіологічному орієнту; цінності, визнані й опановані майбутнім учителем, стають невід'ємними складовими емоційно-почуттєвої сфери і суб'єктивно-особистісної педагогічної дії, виступають орієнтирами людської поведінки та формування життєвих і

професійних установок студентів, майбутніх учителів-вихователів підростаючого покоління.

Серед важливих проблем утвердження ціннісного підходу до виховного процесу О. Сухомлинська виділяє концентрацію аксіологічних цінностей навколо ідеї гуманістичного виховання; систематизацію, педагогізацію і певну ієрархізацію основних цінностей; здійснення акценту на таких загальнолюдських цінностях, як Людина, Сім'я, Праця, Знання, Батьківщина, Земля, Мир, Милосердя.

Водночас українські вчені, як І. Бех, О. Вишневський, О. Сухомлинська, В. Кремінь справедливо зазначають, що в демократичних суспільствах на чільному місці перебувають національні цінності, які втілюють у собі загальнолюдський зміст. До таких цінностей професор О. Вишневський відносить патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять, рідна мова, культура, пошана до державних символів, єдність поколінь на основі віри в національну ідею. Складовою частиною національних вартостей є віра в національні ідеали, у щасливе майбутнє свого народу, а також любов до національної культури, мови, звичаїв та обрядів [2, с. 4]. Зазначені цінності вчених є пріоритетними у формуванні позитивних рис в процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів в процесі інтеграції до європейського освітнього простору.

Дослідивши наукову літературу з проблем формування професійних цінностей, ми можемо зазначити, що дослідники, які працюють у галузі професійної освіти, наполягають на зміні орієнтирів у напрямі ціннісної сфери. Провідним завданням професійної освіти має стати формування у майбутніх фахівців власної системи професійних цінностей. Тому, під професійними цінностями розуміємо відносно стабільне, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ та ідеалів професії, які розглядаються як предмети, цілі та засоби для задоволення потреб життєдіяльності людини, у такому розумінні цінності акумулюють

весь життєвий досвід, накопичений в індивідуальному розвитку людини.

Висновки. Отже, ціннісні орієнтації є однією з важливих характеристик особистості, а їх розвиток – одним із завдань професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі. За таких умов ієрархію цінностей у формуванні сучасної свідомості майбутнього вчителя варто розглядати в контексті задоволення професійних потреб, усвідомлення ним загальнолюдських ідеалів і цінностей педагогічної діяльності, формування в нього аксіологічної культури, природа якої лежить у площині набутих людиною знань, вмінь, навичок та досвіду (життєвого і професійного).

Підготовка сучасного вчителя має базуватися на загальнолюдських цінностях, що пов'язані із взаєморозумінням, співробітництвом, згодою, прагненням створити полікультурну українську державу європейського зразка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога : Монографія / За заг. ред. Л. О. Хомич. – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010 – 143 с.
2. Вишневський О. Система цінностей і стратегія виховання / Омелян Вишневський // Рідна школа. – 1997. – № 7 – 8. – С. 3 – 5.
3. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості / З. С. Карпенко. – К. 1998 – с.
4. Киричок В. А. // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 991 – 992
5. Козелецький Ю. Человек многомерный (психол. Эссе) / Пер. с польск. – К., 1991 – с.
6. Кремень В. Г. Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць /

За редакцією І. Я. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – У двох частинах. – Ч. 1. – К., 2001. – С. 5 – 14.

7. Культура. Ідеологія Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К. : Знання України, 2002. – С. 510 – 515.

8. Соколова І. В. Аксіологічні доміанти професійної підготовки майбутнього вчителя / І. В. Соколова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 4. – с. 251 – 260.